

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
Історичний факультет
Кафедра етнології та краєзнавства

«ЗАТВЕРДЖУЮ»
Заступник декана
науково-педагогічної та
навчальної роботи
Тарас ПШЕНИЧНИЙ

2021 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
Календарна обрядовість українців

для студентів

галузь знань **03 Гуманітарні науки**
спеціальність **032 Історія та археологія**
освітній рівень **перший (бакалаврський)**
освітня програма **Історія України та культурна антропологія
(з поглибленим вивченням іноземних мов)**
Вибірковий блок **Етнічна історія та етнокультура**
вид дисципліни **вибіркова**

Форма навчання **денна**
Навчальний рік **2021 /2022**
Семестр **4**
Кількість кредитів ECTS **3**
Мова викладання, навчання
та оцінювання **українська**
Форма заключного контролю **іспит**

Викладач: Громова Наталія Олександрівна, кандидат історичних наук, доцент, доцент
кафедри етнології та краєзнавства

Пролонговано: на 20~~21~~/20~~22~~ н.р. «~~29~~» ~~20~~~~22~~ р.
(підпис, ПІБ, дата)

на 20__/20__ н.р. (_____) «__» 20__ р.
(підпис, ПІБ, дата)

КИЇВ – 2021

Розробник: Громова Наталія Олександрівна, кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри етнології та краєзнавства

ЗАТВЕРДЖЕНО

Завідувач кафедри етнології та краєзнавства

Валерій КАПЕЛЮШНИЙ

Протокол № 13 від «30» червня 2021 р.

Схвалено науково-методичною комісією історичного факультету

Протокол № 7 від «26» серпня 2021 року

Голова науково-методичної комісії

Наталія ТЕРЕС

«29» серпня 2021 року

ВСТУП

1. Мета дисципліни – Основною метою курсу «Календарна обрядовість українців» є забезпечення комплексного засвоєння студентами знань про річну систему свят українців, витоки народного календаря, історію дослідження календарної обрядовості українськими науковцями. Детально вивчаються зимові, весняні, літні та осінні народні свята та приурочені до них обряди. Основна увага зацентрована на розгляді архаїчної аграрної основи народної обрядовості.

2. Попередні вимоги до опанування або вибору навчальної дисципліни:

- 1. Знати:** основи матеріальної та духовної культури українців;
- 2. Вміти:** розробити запитальник із духовної культури українців і провести за ним опитування інформаторів;
- 3. Володіти елементарними навичками** аналізу етнографічних джерел, встановлення причинно-наслідкових зв'язків.

3. Анотація навчальної дисципліни:

Навчальна дисципліна “Календарна обрядовість українців” є складовою циклу професійної підготовки фахівців освітнього рівня «бакалавр» на історичному факультеті. Ця дисципліна направлена на формування у студентів уявлення про систему українських народних свят річного циклу. Розглядаються основні поняття календарної обрядовості («свято», «обряд», «звичай», «календар», «традиція», «магія»). Висвітлюється формування систем літочислення у різних народів, поступове удосконалення календаря, пояснюються поняття «юліанський» і «григоріанський» календарі, «старий» і «новий» стилі літочислення. Вивчаються великі свята і так звані «присвятки» зимового, весняного, літнього та осіннього календарних циклів. Значна увага приділяється виокремленню давньої аграрної основи українського календаря та пізніших християнських нашарувань. Подається специфіка відзначення календарних свят та обрядів у різних регіонах України. Простежується трансформація календарної обрядовості українців від ХІХ до початку ХХІ ст, руйнування системи народних свят за радянської доби та їх поступове відродження у наш час.

4. Завдання (навчальні цілі): формування цілісної системи знань про зимові, весняні, літні та осінні свята українців. У результаті вивчення дисципліни студент повинен засвоїти елементи дослідницької роботи, вміти аналізувати визначати причини та наслідки виникнення, зникнення та зміни окремих обрядодій у святах річного циклу, розрізнити архаїчну язичницьку основу свят і пізніші християнські нашарування, сформувати навички компаративного аналізу календарної обрядовості різних регіонів України, працювати з науковою літературою та комплексом джерел з етнології.

5. Результати навчання за дисципліною:

Результат навчання (1. знати; 2. вміти; 3. комунікація; 4. автономність та відповідальність)		Форми (та/або методи і технології) викладання і навчання	Методи оцінювання та пороговий критерій оцінювання (за необхідності)	Відсоток у підсумковій оцінці з дисципліни
Код	Результат навчання (РН)			
1.1	Знати зміст найважливіших категорій та понять календарної обрядовості.	лекція, семінар	контрольна робота (тест)	10%
1.2	Знати історіографію та джерельну базу з теми.	лекція, семінар	Усне опитування	10%

1.3	Знати особливості становлення календаря та систем літочислення у Європі.	лекція, самостійна робота	контрольна робота (тест)	10%
1.4	Знати аграрну основу та християнські нашарування у календарній обрядовості українців.	лекція, семінар	Усне опитування	10%
1.5	Знати основні свята річного циклу в Україні та їхнє обрядове наповнення.	лекція, самостійна робота	реферат 1	10%
1.6	Знати зміни у святах річного циклу впродовж кінця ХІХ – початку ХХІ ст.	лекція, самостійна робота	реферат 2	10%
2.1	Вміти визначати спільні та відмінні риси у народних святах і обрядах річного циклу різних регіонів України.	лекція	іспит	20%
2.2	Вміти визначати причини та наслідки трансформацій української календарної обрядовості.	лекція, самостійна робота	іспит	10%
3.1	Комунікувати з респондентами, проводячи опитування за задалегідь розробленим запитальником із традиційної та сучасної календарної обрядовості українців.	лекція, самостійна робота	іспит	10%

6. Співвідношення результатів навчання дисципліни із програмними результатами навчання (необов'язково для вибіркових дисциплін які не входять до блоків спеціалізації)

Результати навчання дисципліни (код)	1.1	1.2	1.3	1.4	1.5	1.6	2.1	2.2	3.1
Програмні результати навчання (назва)									
ПРН 6. Виявляти взаємозв'язки між процесами у минулому та на сучасному етапі, аналізувати суспільні процеси в історії України у контексті європейської та світової історії.	+	+	+			+	+		+
ПРН 16. Знати основні теоретичні проблеми сучасної культурної антропології, визначати вплив культури на різні аспекти суспільного життя людини в різні історичні періоди.	+	+		+	+	+		+	
ПРН 18.1 Знати специфіку та регіональні особливості багатовікового процесу етно- та націотворення в Україні та провідних зарубіжних країнах.	+	+	+		+	+	+		+
ПРН 18.2 Аналізувати та класифікувати етнічні конфлікти, давати етнічну характеристику міграційних процесів сучасного світу.		+		+	+			+	+

7. Схема формування оцінки.

7.1 Форми оцінювання студентів:

- семестрове оцінювання:

1. Контрольна робота з тем ТБ 1 (тест): РН 1.1, 1.3 – 5 балів/3 бали*.
2. Контрольна робота з тем ТБ 2 (тест): РН 1.2, 1.4 – 5 балів/3 бали.
3. Реферат з тем ТБ 1: РН 2.5 – 5 балів/3 бали.
4. Реферат з тем ТБ 2: РН 2.6 – 5 балів/3 бали.
5. Оцінювання роботи під час семінарських занять ТБ1: РН 2.1-2.2 – 20 балів/18 балів.
6. Оцінювання роботи під час семінарських занять ТБ2: РН 2.3-2.4 – 20 балів/18 балів.

* максимальний бал/ пороговий бал для отримання позитивної оцінки з відповідної форми контролю.

- підсумкове оцінювання:

- форма оцінювання – іспит;
- максимальна кількість балів, які може отримати студент – 40 балів;
- Оцінюються такі результати навчання студента: вміння визначати спільні та відмінні риси у народних святах і обрядах річного циклу різних регіонів України, вміння визначати причини та наслідки трансформацій української календарної обрядовості.
- форма проведення іспиту – письмова, види завдань – завдання, які потребують розгорнутих відповідей;
- мінімальний пороговий рівень екзаменаційної оцінки, за якої іспит вважається складеним – **12 балів**.

Необхідна умова допуску до іспиту: студент не допускається до іспиту, якщо під час семестру набрав менше ніж **20 балів (критично-розрахунковий мінімум)**. Рекомендований мінімум допуску до іспиту **48 балів**.

7.2 Організація оцінювання:

Контроль знань студента здійснюється за модульно-рейтинговою системою. Загальну кількість балів студента формують семестрові бали, отримані з усіх тем двох тематичних блоків: бали, отримані за контрольні роботи (у формі тестування); бали, отримані за виконання індивідуальних завдань; бали, отримані за роботу на семінарських заняттях.

Зміст курсу поділений на 2 тематичні блоки. Кожний тематичний блок включає в себе лекції, семінари, самостійну роботу студентів, які завершуються контрольною роботою для з'ясування рівня засвоєння знань програмного матеріалу відповідної частини курсу. У тематичний блок 1 (ТБ1) входять теми 1 - 9, у тематичний блок 2 (ТБ2) – теми 10 –17.

Результати навчальної діяльності студентів оцінюються за 100-бальною шкалою.

Тематичний блок 1 <i>Теоретичні аспекти календарної обрядовості. Народний календар зимових свят українців.</i>			Тематичний блок 2 <i>Весняна, літня та осіння календарна обрядовість українців.</i>			Іспит
30 залікових балів (максимум)			30 залікових балів (максимум)			40 балів (максимум)
Самостійна робота (реферат)	Семінари	Контрольна робота з тем 1-9	Самостійна робота (есе)	Семінари	Контрольна робота з тем 10-17	
5 (максимум)	20 (максимум)	5 (максимум)	5 (максимум)	20 (максимум)	5 максимум	

Предметом самостійної роботи студентів є опрацювання ними як окремих тем, так і деяких розділів тем програми курсу. Перевірка рівня засвоєння матеріалу самостійно

опрацьованих тем чи окремих розділів здійснюється під час семінарських занять, оцінювання індивідуальних завдань (реферат, есе), і контрольних робіт.

Упродовж семестру оцінюється робота студента *під час кожного семінару* (доповідь, доповнення, участь у дискусії). Під час семінару студент має можливість досягти від 1 до 5 балів. Критеріями оцінювання відповіді студента під час семінару є:

- повнота розкриття питання 1 бал;
- логіка викладення 1 бал;
- використання основної і додаткової літератури 1 бал;
- використання джерельних матеріалів 1 бал;
- аналітичні міркування, вміння робити висновки 1 бал.

Виконані індивідуальні завдання (реферат та есе) студент подає викладачеві не пізніше ніж за два тижні до проведення контрольної роботи з відповідного Тематичного блоку, зокрема, **Індивідуальне завдання 1** (орієнтовно до 1 квітня) і **Індивідуальне завдання 2** (орієнтовно до 1 червня).

Критерії оцінки **Індивідуального завдання 1 (реферат):**

- глибоке розкриття проблеми, відображена власна позиція 5 балів;
- тема розкрита неповно 4 балів;
- реферат суто компілятивного рівня 2-3 бали;
- розкритий лише окремий аспект 1 бал.

Теми рефератів викладач пропонує студентам на першому семінарському занятті (орієнтовно перша декада лютого).

Критерії оцінки **Індивідуального завдання 2 (есе):**

- глибоке розкриття проблеми, відображена власна позиція 5 балів;
- обґрунтоване розкриття проблеми 4 бали;
- тема розкрита неповністю, обмежена джерельна база та обґрунтування 3 бали;
- робота переважно компілятивного рівня 2 бали;
- розкритий лише один окремий аспект теми 1 бал.

Тематику есе викладач пропонує студентам на першому семінарському занятті модулю (орієнтовно перша декада квітня).

Після завершення відповідно Тематичного блоку 1 і Тематичного блоку 2 проводяться **контрольні роботи**, зокрема, **Контрольна робота ТБ1** (остання декада березня) і **Контрольна робота ТБ2** (остання декада травня).

Участь студентів в контрольних заходах обов'язкова. Контрольна робота проводиться у письмовій тестовій формі. Тест містить 10 тестових завдань, правильна відповідь на кожне з яких оцінюється в 0,5 бала. Максимальна кількість балів, яку студент може набрати за КР – 5 балів. Студент, який не виконав вимоги по самостійній роботі, не допускається до складання контрольної роботи, і даний тематичний блок йому не зараховується.

У випадку відсутності студента з поважних причин відпрацювання та перездачі контрольних робіт здійснюються у відповідності до «Положення про порядок оцінювання знань студентів при кредитно-модульній системі організації навчального процесу» від 1 жовтня 2010 року.

По завершенню лекційного курсу з усього обсягу пройденого і відведеного на самостійну роботу студентів матеріалу проводиться **іспит** (4 завдання). Студент повинен дати письмову розгорнуту відповідь.

Екзаменаційний білет містить 4 завдання, кожне з яких оцінюється в 10 балів. Критеріями оцінювання відповіді є:

- Відповідь повна, подане власне бачення проблеми 9-10
- Відповідь повна, подане власне бачення проблеми та зроблені ґрунтовні висновки, проте наявні окремі незначні 8

помилки при викладі фактичного матеріалу	
Відповідь відображає знання фактичного матеріалу з питання	7
Відповідь демонструє знання фактичного матеріалу, але допущені окремі помилки	6
Відповідь фрагментарна, відображені лише окремі аспекти проблеми	4-5
Відповідь фрагментарна, наявні суттєві помилки при викладі	3
Відповідь містить значні помилки елементарного рівня	1-2

Бали, які отримані студентом на іспиті, додаються до балів набраних студентом за результатами семестрового оцінювання (модульні контрольні роботи, бліц-опитування, реферати).

Умовою допуску до іспиту є отримання студентом під час семестрового оцінювання не менше ніж **20 балів** (*критично-розрахунковий мінімум*). При цьому обов'язковим є успішне складання модульних контрольних робіт та виконання індивідуальних робіт, передбачених робочою програмою навчальної дисципліни. **Рекомендований мінімум** для допуску до іспиту – **48 балів**.

При простому розрахунку отримаємо:

	Тематичний блок 1	Тематичний блок 2	Іспит	Підсумкова оцінка
Мінімум	24	24	12	60
Максимум	30	30	40	100

7.3 Шкала відповідності оцінок

Відмінно / Excellent	90-100
Добре / Good	75-89
Задовільно / Satisfactory	60-74
Незадовільно / Fail	0-59

8. Структура навчальної дисципліни. Тематичний план лекцій і семінарів

№ п/п	Назва теми	Кількість годин		
		лекції	семінари	сам. роб.
Частина 1. Теоретичні аспекти календарної обрядовості. Народний календар зимових свят українців.				
1	Вступ. Тема 1. Суть календарної обрядовості.	2	-	2
2	Тема 2. Історія вивчення українських календарних обрядів.	2	1	2
3	Тема 3. Історія формування календаря і народні уявлення про час. Календарні реформи.	2	1	2
4	Тема 4. Грудневі свята. Дівочі ворожіння про шлюб.	1	1	2
5	Тема 5. Народна обрядовість Святого вечора.	1	1	2
6	Тема 6. Різдво. Колядування.	1	1	2
7	Тема 7. Вертеп.	1	1	2
8	Тема 8. Новий рік. Маланка. Коза. Щедрування.	1	1	2
9	Тема 9. Водохреща. Завершення зими. Масниця.	1	1	2
	<i>Реферат за змістом тем ТБ1</i>	-		5
	<i>Контрольна робота 1 (тест)</i>	-	1	4
Частина 2. Весняна, літня та осіння календарна обрядовість українців.				
10	Тема 10. Обрядовість ранньої весни. Веснянки.	1	1	2
11	Тема 11. Великодня обрядовість. Поминання.	1	1	2
12	Тема 12. Народні свята травня.	1	1	2
13	Тема 13. Зелені свята (Трійця).	1	1	2
14	Тема 14. Івана Купала. Народна обрядовість липня.	1	1	2
15	Тема 15. Жнива. Народні свята серпня.	1	1	2
16	Тема 16. Свята першої половини осені.	1	1	2
17	Тема 17. Покрова. Свята другої половини осені.	1	1	2
	<i>Реферат за змістом тем ТБ2</i>	-		5
	<i>Контрольна робота 2 (тест)</i>	-	1	4
	ВСЬОГО	20	18	52

Загальний обсяг 90 год., в тому числі:

Лекцій – **20 год.**

Семінарів – **18 год.**

Самостійна робота – **52 год.**

9. Рекомендована література:

Основна:

1. Борисенко В.К. Традиції і життєдіяльність етносу. На матеріалах святково-обрядової культури українців – К.: УНІСЕРВ, 2000. – 191 с.
2. Воропай О. Звичаї нашого народу. – К., 1993.
3. Гримич М.В. Традиційний світогляд та етнопсихологічні константи українців. – К., 2000.
4. Климець Ю.Д. Купальська обрядовість на Україні. – К., 1990.
5. Килимник С. Український рік у народних звичаях в історичному освітленні. В 3-х книгах, 6-ти томах. – К., 1994. – Кн. 2.
6. Коваль Г. Поетичний універсум календарно-обрядового фольклору українців. – Львів, 2020. – 440 с.

7. Ковальчук Н. Традиційні свята та обряди Рівненського Полісся. Структура, термінологія, географія поширення (середина ХХ ст.). - К.: Арт Економі, 2021. - 328 с.
8. Курочкін О.В. Новорічні свята українців. Традиції і сучасність. – К., 1978.
9. Курочкін О.В. Українські новорічні обряди: «Коза» і «Маланка» (з історії народних масок). – Опішне, 1995.
10. Шекерик-Доників П. Рік у віруваннях гуцулів. – Харків: Фоліо, 2020. – 347 с.

Додаткова:

1. Бойківщина: Історико-етнографічне дослідження. / За ред. Гошка Ю.П. – К., 1983.
2. Громова Н.О. Календарна обрядовість українців у працях Валентини Борисенко. // Науковий збірник з нагоди вшанування 70-річчя з дня народження та 45-річчя наукової діяльності професора Валентини Борисенко. / Упор. М. Гримич, О. Брайченко. – К.: Дуліби, 2015. – С. 51-59.
3. Громова Н.О. Радянська історіографія календарної обрядовості українців. // Етнічна історія народів Європи. – 2010. – Вип. 32. – С. 133-141.
4. Громова Н.О. Роль жінки в українській календарній обрядовості. // Народна культура українців: життєвий цикл людини: історико-етнологічне дослідження у 5 т. / За ред. М. В. Гримич. – Т. 3. Зрілість: Жіноцтво, жіноча субкультура. – К.: Дуліби, 2012. – С. 126-160.
5. Громова Н.О. Рольові функції чоловіків у календарній обрядовості. // Народна культура українців: життєвий цикл людини: історико-етнологічне дослідження у 5 т. / За ред. М. В. Гримич. – Т. 4. Зрілість. Чоловіки. Чоловіча субкультура. – К.: Дуліби, 2013. – С. 386-417.
6. Громова Н.О. Трансформації обряду зустрічі «полазника» у структурі зимової обрядовості бойків (кінець ХІХ - початок ХХІ століття). // Народна творчість та етнологія. – 2017. – № 1. – С. 56-67.
7. Громова Н.О. Трансформації традиційної різдвяної обрядовості бойків українських Карпат на початку ХХІ ст. // *Pamiędy. Polonistyczno-Ukrainoznawcze Studia Naukowe.* – Wrocław, 2016. – № 2. Україна в умовах (пост)тоталітарної трансформації. – С. 175-193.
8. Гуцульщина: Історико-етнографічне дослідження. / За ред. Гошка Ю.П. – К., 1987.
9. Кожолянюк Г. Народознавство Буковини. Новорічно-різдвяна обрядовість буковинців. – Чернівці, 2001.
10. Лемківщина. Історико-етнографічне дослідження. У 2-х т. – Т. II. Духовна культура. / Відп. ред. С. Павлюк. – Львів, 2002.
11. Максимович М.О. Дні і місяці українського селянина. / Упоряд., пер. з рос., вступ. стаття та примітки В. Гнатюка. – К., 2002.
12. Пархоменко Т. Календарні звичаї та обряди. // Етнокультура Рівненського Полісся. – Рівне, 2009. – С. 119-192
13. Поділля: Історико-етнографічне дослідження. / За ред. Пономарьова А.П. – К., 1994.
14. Свенціцький І. Різдво Христове в поході віків (історія літературної теми й форми). – Львів, 1933.
15. Сосенко К. Різдво-Коляда і Щедрий вечір: Культурологічна оповідь. – К., 1994.
16. Стішова Н. Давньоукраїнське свято Семена Стовпника в традиційній обрядово-звичаєвій культурі. // Народна творчість та етнологія. – 2017. – № 3. – С. 67-76.
17. Федас Й.Ю. Український народний вертеп (У дослідженнях ХІХ-ХХ ст.). – К., 1987.
18. Фігурний Ю., Шкіра М., Шкіра Л. Традиції Зелених свят і обряд встановлення віхи на Переяславщині: минуле і сучасність. // НТЕ. – 2017. – № 3. – С. 98-109.
19. Холмщина і Підляшшя. / За ред. Борисенко В.К. – К.: Родовід, 1997.
20. Шухевич В. Гуцульщина. – Т. 4. – Верховина, 1997.